

İşıqlı sabahlar üçün, parlaq bir gələcək üçün,
çiçəklənən millət üçün, səsi dünyaya yayılacaq bir
gənclik üçün, düşünərək yaşayanlar üçün, xoşbəxt bir
ailə üçün, sevincli qəlblər üçün, gülən üzler üçün,
həyat səhifələrimizi parlaq imza sahiblərinin
qələmi ilə yazmaq üçün

parlaq imzalar

Kitabın sahibi: _____

Oxu tarixi: _____

Ürək ver:

İVAN İLİÇİN ÖLÜMÜ

LEV TOLSTOY

Rus dilindən tərcümə:

Zahid Sarıtorpaq

Koordinator: Amin
Redaktor: Toğrul MUSAYEV
Korrektor: Zülfi XƏLİLOV
Tərtibatçı: İsmayıl SÜLEYMANLI
Cildin dizayneri: Ramin HƏSƏNƏLİZADƏ

Лев Николаевич Толстой
СМЕРТЬ ИВАНА ИЛЬИЧА

Lev Nikolayeviç Tolstoy
İVAN İLİÇİN ÖLÜMÜ

Bakı, “Parlaq İmzalar” Nəşriyyatı – 2022, 112 səh. / II nəşr

© Лев Николаевич Толстой / 1886

© Parlaq İmzalar MMC / 2019

Kitabın bütün hüquqları qorunur. İcazəsiz olaraq hər hansı vasitə ilə nəşri və yayımlanması qadağandır.

Parlaq İmzalar Nəşriyyatı | 84
Yoldaş seriyası | 3

www.parlaqimzalar.az
info@parlaqimzalar.az
f @ /parlaqimzalar
0559697259 / 0559897259

Mətbəə: “AVE PRiNT” MMC
Çap tarixi: 10.09.2022
Sifariş: 41(16)/22

Lev Tolstoy 1828-ci il sentyabrın 9-da Rusiyanın Tula quberniyasının Yasnaya Polyana malikanəsində anadan olub. Uşaq yaşlarında öncə anasını, daha sonra atasını itirib. 1844-cü ildə Kazan Universitetinə daxil olaraq Şərq dilləri üzrə təhsil almağa başlayıb, lakin ikinci kursda təhsilini yarımçıq qoyaraq doğma kəndinə qayıdıb. 1863-69-cu illərdə ilk irihəcmli romanını – “Hərb və sülh”ü yazıb. 1873-77-ci illərdə isə bir qadının faciəvi taleyindən bəhs edən “Anna Karenina” romanı üzərində çalışıb. Sonuncu böyük romanı “Dirilmə” isə 1899-cu ildə çap olunub. Böyük yazıçının sonuncu romanı “Hacı Murad” isə 1912-ci ildə, ölümündən sonra çap olunub. Lev Tolstoy 1910-cu il noyabrın 20-də “Astarova” stansiyasında pnevmoniyadan dünyasını dəyişib.

Zahid Sarıtorpaq 1957-ci il mayın 11-də Şamaxı şəhərində anadan olub. 1981-87-ci illərdə Moskvada Maksim Qorki adına Ədəbiyyat institutunda təhsil alıb. “Üfürülmüş çırağın ruhu”, “Tək işığın haləsi” şeirlər kitabının və “Əlifba bayramında qətl”, “Dərdin sarı çəpkəni”, “Qarğa marşrutu”, “Kül”, “Quşların intiharına ağlamayın”, “Köhnə mücrüyə elegiya” romanlarının müəllifidir.

Zahid Sarıtorpaq ingilis klassiki Con Miltonun “İtirilmiş cənnət” və “Qaytarılmış cənnət” epepeyalarını, Artur Rembonun, Fransua Moriakin seçilmiş əsərlərini tərcümə edib. Bundan əlavə, V. Skott, C. Coys, M. Prust, Qöte, C. Steynbek, B. Pasternak və bir sıra başqa dahilərin əsərlərindən nümunələr onun tərcüməsində Azərbaycan dilində işıq üzü görüb.

I

Böyük məhkəmə binasında keçirilən Melvinskilərin işi üzrə iclasa fasilə veriləndə hakimlər palatasının üzvləri və prokuror, İvan Yeqoroviç Şebekin kabinetində bir araya gəldilər, burada söhbət məşhur Krasovski cinayət işindən düşdü. Fyodor Vasilyeviç bu cinayət işinin məhkəməlik olmadığını sübut edərək hiddətlənir, İvan Yeqoroviç öz mövqeyindən geri çəkilmir, Pyotr İvanoviç isə lap əvvəldən bu mübahisəyə qoşulmayıb, yenicə gəlmiş “Vedomosti” qəzetini gözdən keçirirdi.

– Cənablar! – o birdən dedi. – İvan İliç ölüb axı!

– Doğrudan?

O, təzə, mürəkkəbi qurumamış qəzeti Fyodor Vasilyeviçə ötürüb:

– Budur, özünüz oxuyun, – dedi.

Qəzətdə qara haşiyə içində yazılmışdı:

“Praskovya Fyodorovna Qolovina öz sevimli həyat yoldaşı, Məhkəmə palatasının üzvü İvan İliç Qolovinin 4 fevral 1882-ci il tarixdə vəfat etdiyini dərin hüznə doğmalara və tanışlara xəbər verir. Dəfn mərasimi cümə günü, günorta saat 1-də keçiriləcək”.

İvan İliç bura toplaşanların iş yoldaşı və sevimlisi idi. Neçə həftəydi ki, xəstələnmişdi. Deyilənə görə, sağalmaz bir xəstəliyə tutulmuşdu. İşdə onun yerinə hələ heç kim təyin edilməmişdi. Amma gözlənilirdi ki, bəd ayaqda bu vəzifəyə Alekseyev gətirilə bilər, Alekseyevi isə ya Vinnikov, ya da Ştabel əvəz edər. Beləliklə, İvan İliçin vəfatından xəbər tutan bu cənabların hər birinin ağından keçən ilk fikir, bu ölümün onların, eləcə də tanış-bilişlərinin və ya palata üzvlərinin vəzifə yerdəyişmələrinə necə təsir edəcəyi oldu.

Fyodor Vasilyeviç düşündü: “Yəqin, indi Ştabelin və ya Vinnikovun yerini mən tutacağam. Bunu mənə çoxdan söz veriblər. Bu isə dəftərxana xərclərindən başqa səkkiz yüz rubl əlavə maaş deməkdir”.

Pyotr İvanoviç isə fikirləşdi: “Qaynımın Kaluqadan yerini dəyişdirib buraya gətirilməsindən ötrü indi xahiş etməyim lazımdır. Arvadım buna çox sevinəcək. Bu iş baş tutsa, bir də heç vaxt onun doğmalarına əl uzatmadığımı dilinə gətirməz”.

– Mən bilirdim ki, o, bir daha yataqdan qalxmayacaq, – deyər Pyotr İvanoviç dilləndi. – Heyif.

– Dərdi nə idi, görəsən?

– Həkimlər də baş açə bilmədi. Daha doğrusu, hərəsi bir söz dedi. Axırını dəfə onu görəndə yaxşılaşacağını düşünürdüm.

– Mən isə bayram günlərindən bəri ona baş çəkə bilmədim. Çox cəhd elədim.

– Onun var-dövləti, malı-mülkü vardı mı?

– Məncə, yoldaşının azdan-paradan varıdır. Amma, deyəsən, çox cüzi.

– Gedib baş çəkmək lazımdır. Amma çox uzaqda yaşayırlar.

– Yəni demək istəyirsiniz ki, sizin evdən uzaqdadır. Onsuz da hər yer sizə uzaqdır.

Pyotr İvanoviç Şebekə gülümsünərək:

– Çayın o biri sahilində yaşamağımı mənə bağışlaya bilmirsiniz, – dedi. Onlar şəhərdə bəzi yerlərin bir-birindən necə uzaq olmasından danışdılar və məhkəmə iclasına getdilər.

Bu ölüm hər birinin zehmində mümkün xidməti vəzifə yerdəyişmələri ilə bağlı yaratdığı düşüncələrdən başqa, həm də onun rəhmətə qovuşduğunu eşidən yaxın həmkarlarının hamısında, adətən belə məqamlarda olduğu kimi, qəribə bir sevinc hissi oyatdı: “Yaxşı ki, ölən odur, mən deyiləm”.

Onların hər biri: “O necə də öldü, amma mən sağam” kimi düşüncələrə, hisslərə qapıldı. İvan İliçin dostu sayılan bu yaxınları, indi həm də çarəsizcəsinə, çox cansıxıcı və kədərli olan cənazə törəsinə qatılmaq, sonra da mərhumun dul qadınına başsağlığı vermək üçün onu ziyarət etmək kimi üzərlərinə düşən mənəvi borcu ödəmək barədə düşünürdülər.

İvan İliçin ən yaxın dostları Fyodor Vasilyeviç və Pyotr İvanoviç olmuşdu.

Pyotr İvanoviç onunla hüquqşünaslıq məktəbində yoldaşlıq etmişdi və özünü İvan İliçə borclu sayırdı.

Nahar süfrəsi arxasında qadınına İvan İliçin ölüm xəbərini və artıq qaynının buraya köçürülməsinin mümkünlüyünü xəbər verən Pyotr İvanoviç dincəlmək üçün uzanmadı, frakını geyinib mərhumgile yollandı.

İvan İliçin evinin qabağında bir kareta və iki fayton dayanmışdı. Üstü güləbətənlə işlənmiş tabutun zərxaralı, qotazlı qapağını aşağıda asılqanın yanına söykəmişdilər. Qara geyimli iki qadın kürklərini soyunurdu. Pyotr İvanoviç onlardan birini tanıyırdı: bu, İvan İliçin bacısıydı, o birini isə tanımırdı. İş yoldaşı Şvarts yuxarıdan enirdi, gələnin kim olduğunu görünçə, pilləkənin başında dayanıb ona göz vurdu, sanki bununla işarə etdi ki, “İvan İliç heç yaxşı iş görmədi, amma biz sizinlə indi burdayıq, həyat davam edir”.

Şvartsın ingilis bakenbardlı sifəti və frak geyindiği arıq bədəni həmişəki kimi ona zərif bir ciddiyət verirdi. Digər tərəfdən, şux ovqatına zidd olan bu ciddiyət onu xüsusilə ədalət göstərirdi. Hər halda, Pyotr İvanoviçə belə gəldi.

Pyotr İvanoviç xanımları özündən irəli buraxıb arxalarınca yavaş-yavaş pilləkənlə qalxmağa başladı. Şvarts aşağıya enmədi, üst pillədəcə dayandı. Pyotr İvanoviç onun məqsədini anladı, görünür, bundan sonra harda qumar oynamaq barədə məsləhətləşmək istəyirdi. Xanımlar pilləkəndən mərhumun dul qadını olan otağa buruldular. Şvarts isə dodaqlarını ciddi şəkildə bir-birinə sıxaraq, oynaq baxışları və qaşlarının hərəkətiylə Pyotr İvanoviçə sağ tərəfə dönməyi, meyit olan otağa girməyi işarə etdi.

Pyotr İvanoviç belə hallarda neyləmək lazım olduğunu bilməyən adamlar kimi çaşqınlıq içində içəri girdi. Bir şeyi dəqiq bilirdi ki, bu məqamda xaç çəkmək heç nəyə maneçilik törətmir. Baş endirməyin lazım olub-olmadığına gəldikdə isə, o buna arxayın deyildi, odur ki, orta mövqə tutdu: otağa girib xaç çəkməyə başladı və sanki baş endirmiş kimi yüngülvari irəli əyildi. Əllərinin və başının imkan verdiyi qədər otağa göz gəzdirdi. Deyəsən, mərhumun qardaşı oğulları olan iki cavan və bir gimnaziya şagirdi xaç çəkərək otaqdan çıxırdılar. Bir qarı hərəkət etmədən ayaq üstə durmuşdu. Çatma qaşları qəribə tərzdə dartılmış bir xanım isə onun qulağına nəsə pıçıldayırdı. Uzun əbali kilsə xadimi dünyada olan bütün ziddiyyətləri rədd edirmiş kimi ucadan və əzmlə nəsə oxuyurdu. Bufetdə xidmətçi işləyən mujik Gerasim döşəməyə nəsə səpə-səpə Pyotr İvanoviçin önündən xırda addımlarla keçib getdi. Bunu görən Pyotr İvanoviç meyitin yüngülcə iyləndiyini dərhal hiss elədi. O, İvan İliçin yanına sonuncu dəfə gələndə bu adamı onun otağında görmüşdü; xəstəyə qulluq göstərirdi və mərhumun bu mujikə xüsusi sevgisi vardı. Pyotr İvanoviç aramsız olaraq xaç çəkirdi, tabutla kilsə xadiminə və küncdəki masa üzərinə qoyulmuş müqəddəs surətə sarı yüngülcə baş endirirdi. Durmadan xaç çəkmək ona qədərindən artıq gələndə isə dayanıb diqqətlə meyitə baxmağa başladı.

Meyit bütün ölümlər kimi uzanmış haldaydı. Bədəninin qurumuş əzalarıyla ölümlərə xas bir şəkildə tabutun

içinə çökməsi, xüsusilə ağır idi. Digər ölülərdə olduğu kimi əbədi uyuyacağı yastığın üstündə başı yüngülcə irəli əyilmişdi. Mum rənginə çalan alnı, batmış gicgahları, sanki üst dodağını sıxan burnu da eynən başqa ölülərdəki kimiydi. O, çox dəyişmişdi. Pyotr İvanoviç sonuncu dəfə onu görəndən bəri xeyli arıqlamışdı. Amma bütün ölülərdə olduğu kimi, üzü gözəl idi, başlıcası isə sağ olduğu vaxtdakından da təsirliydi. Üzünə baxanda belə bir təəssürat yaranırdı ki, gərək olan hər şey edilib, özü də necə lazımdırsa. Bundan əlavə, çöhrəsinin ifadəsində dirilərə bir məzəmmət və ya xəbərdarlıq da vardı. Xəbərdarlıq Pyotr İvanoviçə yersiz və ya ən azından, ona dəxli olmayan bir şey kimi görünürdü. Pyotr İvanoviçin nəsə xoşuna gəlmədi, buna görə tələsik bir daha xaç çəkdi; bu hərəkəti ədəb qaydaları baxımından özünə də son dərəcə uyğunsuz görünürdü, ancaq çevrilərək qapıya sarı getdi. Şvarts onu aralıq otaqda gözləyirdi, ayaqlarını aralı qoyub arxasında tutduğu silindrini oynadırdı. Şvartsın şux, saf və cazibədar görünüşünə gözü sataşan Pyotr İvanoviçin əhvalı təzələnib duruldu. O anladı ki, Şvarts, cansız ab-havaya təslim olmur və belə bir ovqatın bütünlüklə fəvqündə dayanır. Görünüşündən oxunurdu ki, İvan İliçin cənazə törəni heç də onların axşam bir yere yığışmağının qaydalarını pozmağa, kartın möhürünü qırıb, qutusunu açıb, qarışdırıb-kəsməyə, haqq-hesab eləməyə, həm də xidmətçinin masaya dörd ədəd təzə şam gətirməsinə mane ola bilməz. Ümumiyyətlə, dəfn

mərəsiminin bu axşamı gözəl keçirməyə əngəl törədəcəyini düşünməyin heç bir əsası yoxdur. O bunları keçərək də Pyotr İvanoviçə də pıçıldadı, ona Fyodor Vasilyeviçgilə kart oynamağa gəlməyi təklif etdi. Lakin, görünür, bu axşam onlara qoşulmaq Pyotr İvanoviçin qisməti deyilmiş. Bəstəboy, tosqun və bütün cəhdlərinə rəğmən bədəni çiyinlərindən aşağıya doğru genişlənmiş, tamamilə qara geyinmiş, başına krujeva örtmüş, tabutun əks tərəfində dayanmış qadında olduğu kimi çatma qaşları qəribə tərzdə dartılmış Praskovya Fyodorovna digər xanımlarla birgə oradan çıxdı, onları meyit olan yerin girişinə qədər ötürüb:

– Keçin içəri, – dedi, – indi dua oxunacaq.

Şvarts, könülsüz tərzdə baş əyib yerindəcə dayanmışdı, onun bu təklifi qəbul edib-etmədiyini anlamaq olmurdu. Praskovya Fyodorovna Pyotr İvanoviçi tanıyınca ah çəkib ona yaxınlaşdı, əlindən tutub:

– Bilirəm ki, siz İvan İliçin yaxın dostu olmusunuz... – dedi və sözlərinə cavab gözləyirmiş kimi üzünə baxdı.

Pyotr İvanoviç bayaq xaç çəkməyin necə gərək olduğunu bildiyi qədər, indi də qadının əlini sıxıb dərinə köks ötürərək: “İnanın ki, elədir!..” – deməyin vacibliyini anlayırdı. Elə də etdi və arzulanan nəticənin alındığını duydu: ikisi də kövrəldi.

– Gedək, – deyər mərhumun dul qadını dedi. – Hələ dua başlanmayıb. Sizinlə söhbətim var. Əlinizi mənə verin.

Pyotr İvanoviç əlini verdi, onlar Şvartsın yanından keçib arxa otağa sarı getdilər. Şvarts dilxorcasına Pyotr İvanoviçə göz vurdu, oyur-oyur oynayan baxışları sanki: “Oyunumuz necə olsun bəs?! İnciməyin, başqasını tapmağa məcbur olacağıq. Beş nəfərlə oynamaq alınmayacaq, canınızı burdan qurtarsanız, gələrsiniz”, – dedi.

Pyotr İvanoviç bu dəfə daha dərindən və yanıqlı bir ah çəkdi, Praskovya Fyodorovna isə lütfkarlıqla onun əlini sıxdı.

Çəhrayı kətanla işlənib-bəzədilmiş, lampası ətrafa cansıxıcı tutqun işıq salan qonaq otağına girib masaya yaxın oturdular: qadın divanda, Pyotr İvanoviç isə oturacağında yayları xarab olub yararsız hala düşən alçaq, söykənəcəksiz kətildə əyləşdi. Praskovya Fyodorovna o kətildə oturmamaq üçün xəbərdarlıq etmək istəsə də, düşdüyü vəziyyətə uyğun olmadığı üçün fikrini dəyişdi. Kətildə əyləşən Pyotr İvanoviç, İvan İliçin bu qonaq otağını düzəltdirərkən, üstünə yaşıl yarpaq çəkilmiş çəhrayı kətanla bağlı onunla məsləhətləşməsini xatırladı. Divanda oturmaq üçün masanın yanından keçəndə dul xanımın qara mantilyasının¹ qara krujevası stolun vintinə ilişdi (ümumiyyətlə, qonaq otağı başdan-başa əşyalar və mebellərlə dolu olduğundan darısqallıq idi). Pyotr İvanoviç ilişiyi açmaqdan ötrü yerindən qalxanda altındakı kətilin yaylı oturacağı onu itələyirmiş kimi yırğalanıb dingildədi. Dul xanım örpə-

1 Qolsuz, qısa qadın bürüncəyi – Red.

yinin ilişmiş krujevasını özü ayırmağa başladı, Pyotr İvanoviç isə yenidən kətilin yayları yırgalanan narahat oturacağında əyləşdi. Amma dul xanım nə qədər əlləşsə də, ilişiyi açma bilmədi, Pyotr İvanoviç təzədən ayağa qalxdı və kətilin oturacağındakı yaylar yenə dindildədi, hətta bu dəfə cırıltı da saldı. Bütün bunlar başa çatandan sonra dul qadın bəyaz rəngli batist¹ yaylığını çıxarıb ağladı. Örpəyin ilişməsi və narahat kətilin oturacağındakı xarab yaylarla əlləşməsi Pyotr İvanoviçi tamamilə bezdirdiyi üçün qaşqabağını töküb oturmuşdu. Bu sıxıntılı vəziyyəti İvan İliçin xidmətçisi Sokolov aradan qaldırdı, bəyan etdi ki, Praskovya Fyodorovnanın seçdiyi məzar yeri iki yüz rubl dəyərindədir. Dul qadın ağlamağını kəsdi, çarəsizcəsinə Pyotr İvanoviçə baxdı, fransızca söylədi ki, özünü çox pis hiss eləyir. Pyotr İvanoviç susmağıyla sanki buna şübhə etmədiyini bildirir və işarə edirdi ki, başqa cür ola da bilməz.

Praskovya Fyodorovna sidq-ürəkdən, həm də taqətsizcəsinə, öləzimiş bir səslə ona:

– Siz, lütfən, bir papiros çəkin, – dedi və Sokolovla yer məsələsilə bağlı söhbətə başladı. Papirosunu yandıran Pyotr İvanoviç Praskovya Fyodorovnanın başqa yerlərin də qiymətiylə maraqlandığını, bu barədə geniş sorğu-sual etdiyini və nəticədə, harada məzar yeri götürmək lazım olduğunu müəyyənləşdirdiyini eşitdi. O bu barədə söhbətini bitirib, xor oxuyanlarla bağlı da tapşırığını verdi. Sokolov getdi.

¹ Nazik və bir qədər parlaq pambıq parça növü – Red.